

Sess

ENSV Arhitektuuri Valitsem.
Teaduslike Restorimise Töökoda.
Uurimise - projektseisimise seadus.

ERA.T-76.1.5
P-40

K. Aruannet

Peter I saune koost Tallinnas.
1853. a. detsembris.

(fondidat. suured
tabelid)

Tallinn 1853

S i s u k o r d

(Kõneal. suures
teibid)

- Eessõna..... lk.
- Ajaleoline öiend..... lk.
- Tehniline seisukord..... lk.
- Kokkuvõte..... lk.

E e s s ö n a

Seoses kogu Tallinna arhitektuurimälestusmärkide kaasaegse olukorra fikseerimisega on muutunud aktuaalseks Peeter I maja juures Kadriorus asetsenud sauna restaureerimise ja selle vanale paigale viimise küsimus. Rahva hulgas populaarne ehitusmälestusmärk kadus n.ö. silmist pärast selle lammutamist 1939.a. ja Zooparki Mäekalda tän. nr. 45 viimist, kus see tänapäeval teenindab osalt kontori, osalt eluruumina. Ajavahemikus aastail 1939 - 1953, on sauna juures võetud ette teadmatusest mõningaid ümberehitusi, seega rikkudes hoone algupärast ilmet. Alalhoidunud osa aga eeldab, nagu augustis 1953.a. kokku tulnud komisjon koosseisus ENSV Arh. Valitsuse Muinsuskaitse Osakonna esindaja sm. Sagur, Arhitektuuri Mälestusmärkide Majavalitsuse juhataja sm. Kangur, Kunstiinstituudi dotsent sm. Ederberg, ENSV Arhitektuuri Valitsuse Teadusliku Restaureerimise Töökoja juhataja sm. Toom ja ~~arhitektuuriteadlane Elfriede Tool~~ ^{kunstiteadlane Elfriede Tool} kohapealsete vastluste põhjal otsustas, et Peetri sauna on võimalik restaureerida.

Objekti ajaloolise ja kunstiajaloolise ülevaate on koostanud Elfriede Tool ja tehnilise ~~kontrollakti~~ ^{aruande} insener Gunnar Kreis. Fotodokumentatsioon on teostatud sm. H.Rehe poolt, ja ~~teostatud~~ ^{teostatud} ~~arhitektuuriteadlane Peeter Lemjäär~~ ^{arhitektuuriteadlane Peeter Lemjäär} ~~juures~~ ^{juures} ~~arhitektuuriteadlane~~ ^{arhitektuuriteadlane} ~~Elfriede Tool~~ ^{Elfriede Tool} ~~poolt~~ ^{poolt} ~~teostatud~~ ^{teostatud} ~~bildimaterjalist~~ ^{bildimaterjalist}, nagu Peetri saun enne 1939.aastat, ajaloolised sisevaated, plaanimaterjal samast perioodist ja sauna lammutamine ~~on teostatud~~ ^{leiduvad} Tallinna Linnamuuseumi kogudes. Samas leidub arhitekt Grohmanni märkmik visandite ja möötmistega, mis on tehtud vahetult enne Peetri sauna lammutamist. See materjal jääb väärtuslikuks vahendiks sauna restaureerimisel. Nimetatud

märkmete põhjal on koostatud Peetri sauna põhiplaani, üldvaadete ja läbilõikejoonised, mis samuti leiduvad Tallinna Linnamuseumi kogudes. Täiendavalt on konsulteeritud Leningradis kauaaegset Peetri lossi, suveaia ja majamuseumi direktorit sm. Elkinit ja kauaaegset Peterhofi lossimuseumi direktorit sm.N.I.Arhipovit ning võrreldud ja pildistatud Leningradis leiduvat Peeter I isikuga seoses olevat arhitektuuri ja samaaegset vene puuarhitektuuri.

Olemasolevad andmed on küllaldaselt rikkalikud, et nende põhjal teostada Peetri sauna teaduslikku restaureerimist.

~~XXXXXX, ka. XXXXXXX 195X. XXXXX.~~

~~XXXXXX~~

Ajaleoline Friend.

Ehitusajalugu ja ajalooline ehituskirjeldus.

Kuni 1939. aastani esetses Kadriorus Peeter I majakese läheduses võrdlemisi ainulaadne ajalooline ehitusmälestusmärk - väike, suhteliselt hästi säilinud kõrvalhoone, mis rahva hulgas oli laialt tuntud "Peetri sauna" nime all.

Peetri sauna olemasolu Tallinnas on mitmeti põhjendatav. Juba enne Peeter I kaasaega olid vene sauna traditsioonid sajanditega arvestatavad. Kõige varem mainitud ~~kirjeldus~~ Clearius kirjeldatakse vene saunakultuuri XVII sajandi keskel, mainides, et venelased peavad suurt lugu saunast, mistõttu igas linnas ja külas on hulk avalikke ja erasaunu, mida väga sageli kasutatakse.¹

Venema kirjaliku tõendina sauna olemasolu kohta Peetri maja juures Kadriorus on kammerjunkar Bergholtz'i päevik, kus ta mainib, et 1721. aastal 21. mai hommikul käis Peeter I saunas, söi pargis asetsevas majakeses ja jalutas uue maja (s.t. Kadrioru lossi) aias². Muud konkreetsemad ürikulised andmed Tallinnas oleva sauna kohta puuduvad. Küll aga leidub ürikulisi andmeid Leningradi arhiivides Peetri saunade kohta Peterburi suveaias ja Peterhofis, mis algupäraselt olid samuti puitehitised³. Nimetatud objektid pole säilinud.

1. Clearius, Adam (Vermehrte Neue Beschreibung der Muscowitischen und Persischen Reyse, Schleswig Johan Holwein

2. Успенский, А., Бенуа, А. Художественная сокровищница России 1656. г. 208
С.Петербург 1903 г. Том III стр. 87.

3. N.I Arhipovi andmeid näiteks 1721. aastal ehitati Peterhofi puust saun (ЦИАЛ) Фронд Канц. строения. Кн. 171. 1125. Из репорта Кошке шло Сбурских. Нарвских полков при Питерофе было в разных работах и что сделали сего ноября 7 и 8 дня: "У маляки 20 чел. мостили в светлице мост и прорубали в сенях окна..."

Центральный Государственный Исторический Архив Ленинграда.

H Die Aussehen des Kaiserlichen I. ...
in ...

Vanimal dateerimata Kadrioru plaanil XVIII saj. lõpupoolelt on märgitud saun hõredalt puudest ümbritsetuna¹. Vanimal dateeritud plaanil, mis on koostatud 1823.aastal C. Faehlmanni poolt, on märgitud ~~ku~~ saun².

Jälgides vene XVII ja XVIII sajandi puuarhitektuuri, näeme ~~teada, et hoone ehitustööd~~ ^{et hoone ehitustööd} ~~siin~~ ^{siin} ~~oleks~~ ^{oleks} ~~veelgi~~ ^{veelgi} ~~algen~~ ^{algen} ~~ekki~~ ^{ekki} ~~saun~~ ^{saun} ~~peaks~~ ^{peaks} ~~kaetud~~ ^{kaetud} ~~laudvooderdisega,~~ ^{laudvooderdisega,} ~~mis~~ ^{mis} ~~oleks~~ ^{oleks} ~~püstitatud~~ ^{püstitatud} ~~tahumata~~ ^{tahumata} palkidest. Tahatud palkide kui ehitusmaterjali kasutamisel vene puuarhitektuuri juuresinevad akna- ja uksepiidad samasugustena, kuid seinapinnast eenduvatena. Näitena võib tuua Peetri maja akna- ja uksepiitu Leningradis, mis eenduvad seinapinnast ca 4 cm. Käesoleval juhul asetsevad akna- ja uksepiidad laudvooderdisega samal tasemel.

Tähtsaks tõestajaiks hoone pärinevuse kohta Peeter I Tallinnas viibimise ajast XVIII sajandi algusest on stiililised tähelepanekud detailide osas, kuid ka rahvatraditsioon, milles kandus ^{edasi} meie päevini hoone nimetus "Peetri saun".

Kokkuvõttes näeme, et kõik andmed kinnitavad oletust, et tegemist on Peetri majaga samaaegselt püstitatud s.o.1714.aasta paiku ehitatud saunaga, mida Peeter I isiklikult kasutas oma Tallinnas viibimisel.

Jälgides olemasolevaid kirjalikke andmeid ja võrdlusmaterjali ning objekti natuuris, saame hoone algupärasest kujust alljärgneva pildi.

^{Pikema nelinurga kujulise põhiplaani (saun)} ~~Saun~~ mis asetses Peetri majast ca 35,8 m lääne pool, oli varjatud puudega, mis sauna ümberpaigutamise ajal osaliselt hävitati. ~~XXXXXX~~ Nägus, baroksele, kuid lihtsale stiililaadile vastav vihusaun oli rajatud paekivist vundamendile ja ehitatud tugevatest tahatud palkidest ning pealt kaetud laudvooderdisega. Hoone seinu ülalt lõpetas lihtne põiki asetatud laudadest karniis. Algupärane katus oli puidust või koguni tellistest kelpkatus³. Katuses olevad pööninguaknad olid lihtsa barokse tegumoeaga.

1. Tallinna Linna TSN Arhitektuuri Osakonna Arhiivis

2. Samas: ^{Карта о восточныхъ въ близости Ревеля Императорскомъ} ~~увеселительномъ~~ ^{дворцѣ} ~~Катаранга~~ ^{въ границѣхъ} ~~съ~~ ^{границѣхъ} ~~границѣхъ~~ ^{съ} ~~Тубернеки~~ ^{землемѣромъ} ~~въ~~ ^{въ} ~~1823~~ ¹⁸²³ ~~году~~ ^{году} ~~К.Фельманомъ~~ ^{Эстляндскомъ}

3. Katuse materjali küsimust saab lahendada, teostades arheoloogilisi kaevamisi hoone endises asupaigas. Peterhofi sauna kohta on teada, et 1824.a. veeti sinna katusetelliseid.

N.J. Achipovi andmed: ЦГИАЛ фонд Канц.строения кн. 0/04 л.823 "Из ведомости о работах:

"Терепицу возли к млыне от казенной кузницы для покрыванья - 8 чел."

Katusest ulatusid välja kaks korstent, millede ülaseriv lõppes profiileeritud karniisiga. ^{Hoone nurgad olid kaetud vertikaalselt asetatud laudadega.}

Hoone fassaadi keskel, hoone kaguküljel, oli ainsa sissepääsuna võrdlemisi kitsas ja madal lihtsalt profiileeritud laia piidaga uks. Ukse sepiosad olid teostatud ~~teostatud~~ vastavalt ajastu lihtsamale arhitektuurilisandele.

Sauna põhiplaaneline jaotus järgib vanu vene ehitustraditsioone. 1703.aastal ehitatud Peetri maja Leningradis (esimene hoone linnas) on ehitatud Peeter I sõdurite-puuseppade poolt (mõne päeva jooksul) vanal vene eeskujul, nii nagu nende isad olid ehitanud: keskel asetseva esiku ja sellest kummalgi pool asetseva kambrikesega. Samuti oli Tallinnas leiduv ~~peeteri~~ ^{peeteri} ~~sauna~~ ^{sauna} ~~peeteri~~ ^{peeteri} ~~sauna~~ ^{sauna} sisemiselt jaotatud kolme ossa. Ainuke välisüks, mille ees oli kolmeastmeline trepp, viis hoone keskel olevasse aknata, ruudukujuliste paeplaatidega kaetud pörandaga esikusse. Esikust edela pool oli vihusaun ja kirde pool riietusruum. Esikus oli kolle, kust köeti kõrvalasetsevat kerisega saunaahju. Esikust pääsis trepi kaudu põõningule.

Edela pool asetsevas vihusaunas oli kahe poolega aken kagusse. Ruumi edela seinu vastu oli ehitatud kaheastmeline lava, kuhu pääsis neljaastmelise trepi kaudu. Lava kagupoole lahtises otsas oli barokse servjoonega puust ehitlaauake. Lavast kagu pool oli pikergune, pisut harkis jalgadel pink. Ruumi kirde-seina loodepoole osas oli kerisega saunaahi, mille ülaosas oli profiileeritud karniis.

Esikust kirde pool asetsevas valgusronke ja hubase riietusruumi edela seinas oli lihtsa, kuid rohke profiileeringuga (kesk- ja karniisi osas) ahi. Ruumi valgustas, nii kirde kui ka kagu seinas, kummaski üks kolme poolega ~~ruuduline~~ ^{väikesepildaline} ~~ruuduline~~ ^{ruuduline}, laia-~~ruuduline~~ ^{pildaline} aken. Akende sepiosad, nii seest kui väljast, olid kujundatud lihtsas barokses laadis. Akendel olid väljaspool luugid.

Ruumidel oli pöiktaladega pakklagi.

Strelnas ja Peterhofis leidunud Peetri sauna kohta on ürikulisi andmeid, et saun oli seestpoolt (seinad ja lagi) kaetud jämedakoelise (presenditaolise) löüendiga ¹.

1. N. J. Arkhipovi andmeil: ЦГИАЛ фонд Канц. строениям 5/оп кн. 19 и 198. «В Стрелкиной мызе к мыльке была пристроена светлица требовался холст для обивания стен и кожа к носу и для поливания мыль толстой подошвенной и тонкой на рукава холста толстого 200 аршин» 1719 г. ЦГИАЛ фонд № 490 оп. 1 д. 41 и 24 Из репорта в Петербургскую кантору. В монпельере в мыльке у стен и у потолков подбитой холст весьма вбжи и местами обвалился Потребно холста хрящю. Арх. уг. Оксоб Дмитрийев. Апр. 28 дня 1743 г. Leningradis on Peetri maja seinad praegu kaetud löüendiga arhiivi andmete põhjal.

Samas oli kasutatud punast kalevit, rohelist rihmu ja vasknaelu uste katmiseks¹. On tõenäoline, et samuti Kadriorus olev saun oli kaetud seestpoolt löuendiga. Küsimuse lahendab edaspidine vaatlus objektis.

Hilisenate ümberhituste dateerimiseks, nagu eelpool mainitud, puuduvad andmed. Hoone sai tänini säilinud madala ^{valdega} kandmikuga plekkkatuse, mis mõjub ebastiilselt ja moonutab üldilmet.

Kirjeldatud ajalooline ehitismälestusmärk püsis oma kohal 1939.aastani. Kuidas suhtuti kodanliku Eesti valitsuse ajal sellesse omapärasesse ja rahva seas väga populaarsesse ehitismälestusmärki, seda peegeldab ajakirjandus 1938.aastal järgnevalt: "... Loodusheiu ja Turismiinstituudi ettepanekul Hariausministeerium on kaalunud vana hoone (s.t. Peetri sauna) tulevast saatust ja ühinenud arvamise, et vana hoone loogu(!) ei sobi Kadrioru esindusliku ilmega. Seda arvestades Hariausministeerium on Peetri sauna vabastanud muinsuskaitse alt ega tee takistusi tema lammutamiseks"². Samas oletatakse, et "...Võimalik siiski, et Peetri saunale pole veel tulnud need päris viimsed päevad. Teistes ringkondades on liikuma pandud mõte, et saun ajaloolise vaatamisväärsusena igal juhul tuleks säilitada...". Hiljem nõustutigi võimalusega saun ~~XXXXXX~~ ümber asetada teise asukohta.

1940.aastal kirjutatakse kõmupealkirja all "Uued elanikud tsaari saunas", et "...Leomadetalitaja maja on ajalooline haruldus - Peetri saun, mis möödunud aasta (s.t. 1939.a.) Kadriorus lammutati. Maja on peensusteni säilitatud endises olekus. Iga üksik maja palk, sein-, pörand- või laelaud nummerdati ja pandi uues asukohas kokku nii, et maja välisilme jäi täiesti endiseks..."³.

1. N.I.Arhipovi andmed: ЦДА Л фонд Канц. строений Бело д/оп, №9 л.969 1719 г. 26 сент. "Потребно в мыльню на обивку к дверям 10 аршин сукна красного, 1500 гвоздей медных да решней зеленых. С. Кишкин.

Samuti 29. sept. 1719.a. А Н Х фонд. Канц. от. стр. д/оп., кн. №19, л.320
 Samuti 29. sept. 1719.a. А Н Х фонд. Канц. от. стр. д/оп., кн. №19, л.368 об.

2. "Uus Eesti" 7.XII 38, nr.335, lk.27
3. "Esmaspäev" 15.VI 40, nr. 24, lk.4.

Enne ümberpaigutamist ~~koopariid~~ oli kõne all sauna nihutamine majakese vahetusse lähedusse, mis aga ei teostunud.

Hoone lammutati vanas asupaigas 1939.aastal ja viidi Mäekalda tän. nr. 45 Tallinna Linna Zooparki. Ajavahemikus 1939. aastast kuni 1953.aastani on teostatud mõningaid ümberehitusi interjööris - uute vaheseinte rajamise, algupäraste lagede osalise kinnikatmise, uute küttekollete ehitamise ja uute akende rajamise näol ~~põhje-~~^{loode-}, ~~lääne-~~^{edela-} ja ~~lõuna-~~^{kagu-} seinena.

~~Ülal kirjeldatud ehitismälestismärk tuleks uuesti muinsuskaitse alla võtta ja vanale paigale tagasi ~~paigutada~~ viia.~~

T e h n i l i n e   s e i s u k o r d .

S e i n a d

Peeter I majo juurde kuulunud saun on oma tldkujult (vundament ja seinad) säilitanud esialgse ilme. ^(Pilt nr. 1) Sauna välisseinad ja ümberehitusele eelnevaast ajast pärinevad vaheseinad on ehitatud tahutud palkidest rõhtpalkseintena. Palkide vahed on takutatud. Seinad toetuvad alusplangu kaudu paekivist alusmüüri soklile. Sokli kõrgus maapinnast on 20 - 40 cm. Seiate isolatsioon alusmüüridest tuleva niiskuse vastu on hävinenud. Kõik vanad seinapalgid on pehkinud ja vajavad ca 20 % ulatuses asendamist uutega. ^(Pilt nr. 2) Hoone tagaküljel on sein keskosas väljavajunud.

Uuenal ajal (pärast 1939.a.) ehitatud laudvaheseinad on korras. Riietusruumi esialgset ilmet segavad uued vaheseinad edel-st kirdesse ja loodest kagusse. Esikut jaotab uus vahesein kirdest edelasse. Vihusauna esialgset ilmet on muutnud kirdest edelasse kulgev uus vahesein.

Seinad on väljast vooderdatud laiade profileeritud poolpunnlaudadest horisontaalse voodriga. Voodrilauad on pehkinud ja osalt lähenenud ning vajavad ca 10 % ulatuses asendamist uutega. ^(Pilt nr. 1 ja 2) Räästa all olev laudadest puitkarniis ja hoone nurkadel olevad vertikaalsed laudad on pehkinud.

Veelaud soklil puudub.

V a h e l a g i j a p ö r a n d .

Hoonel on madala kaldega kelpkatuse, mis sarnaneb tldjoontes esialgse katusega, välja arvatud katuse kalle, mis varem oli järsem ja kattematerjal, mida edasine vaatlus aitab lõplikult kindlaks määrata.

Sarikad on tahutud palkidest, kujult lihtsad ja enamuses hästi säilinud. Sarikatel asetseb lattvooderdus, mis on pehkinud ca 10 m² ulatuses katuse läbijooksmise tõttu.

Katuse aknad, mis asetsesid esialgselt küll samal kohel kui praegu, olid oma detailses käsitluses lihtsat barokset laadi, mis ega on katuse plekiga katmisel ja madalamaks muutmisel mõnel määral oma esialgset vormi muutnud. Kaks praegust esinevat ümäärarelist katuseaknat on kaetud tiheda laudvooderdisega, mis on pehkinud olekus.

Katusekate on tsiingitud plekist ning osalt mustast raudplekist. Vana raudplekk esineb ca 25 m² ulatuses hoone keskosas. Raudplekiga on kaetud ka katuseaknad. Raudplekk on varem

olnud värvitud. Värv on täiesti hävinenud ja plekk läbi roostetanud. Tsingitud plekist katuse-~~xiix~~ kate on üldiselt korras. Uhendusvaltside tihendus on kohati puudulik.

Vihmavee kogumisseadmed katuselt ning veetorud, ^(Pilt nr. 1 ja 2) kas puuduvad täiesti või on säilinud osas tugevalt roostetanud.

U k s e d j a a k n a d

a) ukсед

Esialgae paeplaatidest kolmeastmeline välistrepp on asendatud pärast hoone ümbervedamist uuega, mis on kaheastmeline ja praest. ^(Pilt nr. 3)

Kolmest laiapiidalisest lihtsa profileeringuga uksest on säilinud kõikide piidad, mis sarnanevad Leningradi Peetri maja uksepiitadega. Kaks piita on oma esialgses asukohas - nimelt välisukse ja esiku ning riietusruumi ja esiku vahel. Piit uksele, mis viis esikust vihusauna, on ümber asetatud hiljem ehitatud uude vaheseina, mis jaotab esiku edela-kirde suunas pooleks.

Sissekäigu uks on vooderdatud väljast profileeritud leudadega, mis on asetatud kahelt realt põiki. Uks on kaetud õlivärviga. Ukse puitosa ~~on tervik, kuid piit~~ ^{ja piit} on ^(kohati) ^(Pilt nr. 4) pehkinud. Värv on ilmastiku mõjul hävinenud. Ukse jalapakk on täiesti kōdunenud. Välisukse juures näeme algupäraseid detaile. Sepisosad - ukse suluste ~~xiixxi~~ kinniste otsad lõpevad leegikujuliselt nagu Leningradis Peetri maja uksele ja paljude hoonete juures Tallinnas, mis pärinevad XVIII sajandist. Hinged on terved. Välisukse algupärane käepide, mis kujutab kumeraks painutatud skantuslehte (lihtsalt kujul) ning ^{vana} karplukk on korrast ära. ^(Pilt nr. 4)

Esikust riietusruumi viiv uks on samuti peetriaegse karplukuga, mis oma kujunduselt sarnaneb välisuksega. Õlivärv on kohati kulunud ning karplukk ei tööta. Nimetatud ukse juures esinevad eelpoolkirjeldatud ukse suluste vormid. Ülejäänud tahveluksed, mis on ehitatud pärast 1939. aastat, on korras.

b) Aknad

Esiku tagaküljele (loode seinale) on murtud pärast 1939. a. kaks akent, mille raamid ja piidad on pehkinud ning värv hävinud. ^(Pilt nr. 5) Sulused on terved. Tõenäoliselt on siin osaliselt kasutatud esialgseid vihussauna akna osi. Esikus fassaadi seinale on kummalgi pool ^(Pilt nr. 5) ust üks kitsas aken (pärast 1939. aastat ehitatud). Aknad on korras.

Vihusaunal on fassaadi ja edela seina rajatud uued praegu korrasolevad aknad. ^(Pilt nr. 4) Fassaadi seina akna algupärane raamistiku pool leiti 1953. aasta sügisel Zoopargi lindudemaja põõningult.

Riietusruumi kirde ja kagu seinas olnud aknad on esialgsel asukohal ja esialgses olekus, mida kinnitab akende barokne üldilme - lai, horisontaalne ülesehitus, väikeseruudulised aknad, lai, ~~XXXX~~ ~~XXXX~~ kergelt profileeritud piit nii seest kui väljast, profileeritud keskpüst, leegi profiil ning barokse kujundusega sulused nii sees kui ka väljas. Sisehaagid sarnanevad Tallinna Peetri majakeses ja Leningradis Peetri majakeses leiduvatega. Välissuluste ehiskinnised lõpevad linnupeataoliste otstega, sarnanedes Tallinnas ja Leningradis asetseva Peetri maja ehiskinnistega, kuid omavad siin pisut rikkalikuma barokse vormi kui Leningradis. Ülalmainitud akende raamid ja piidad on tublisti pehkinud, värv hävinud, kuid sulused on terved ja restaureerimise puhul kasutuskõlblikud. ^(Pilt nr. 6 ja 7)

Algupäraseid aknaklaase ei ole alal hoidunud (1939. aastal oli kolm ruutu ~~xxx~~ algupärase klaasiga kaetud). Akende praegused klaasid on terved.

Akende välislugid koos sepiosadega puuduvad. Rekonstruktsiooni puhul võiks kõne alla tulla eeskuju Leningradi Peetri maja luukide ja nende suluste osas, kuid eeskätt olemasolev ~~XXXXX~~ möötmismaterjal Tallinna Linnamuuseumis.

Katuse akende raamid puuduvad (Pilt nr. 3).

Välis- ja siseviimistlus.

Laudadega vooderdatud välisseinad on värvitud olivvärviga, mis on suuremas osas ^{on} hävinenud.

Hoone sokkel on krohvimata.

Seinad on seestpoolt kaetud vineeritahvlitega ja osalt papiga ning tapetseeritud. Vihusauna osas on laed vooderdatud vineeritahvlitega ja värvitud. Riietusruumi ja esiku laed on värvitud. ^{Esiku lagi on kohati läbi jooksnud (Pilt nr. 8).}

K i t e

Hoonel on ahjuküte. Kütteseadmeid on kolm - kaks ahju ja üks pliit. Kütteseadmed on uued. Algupäraseid kütteseadmeid on hävinenud.

Hoonel on üks kahe löörgiga korsten, mis ^{teenindab} ~~teenindab~~ nimetatud kolme kütteseadet. Korstna katusest väljaulatuval osal on krohv murenenud ja osaliselt maha langenud. ~~Korstna~~ Varem olnud kaks korstent olid madalamad ja omasid ülsosas profileeritud karniisi.

K o k k u v ö t e

Objekti seisukord eeldab, et seda on võimalik viia
 tema vanale asukohale. Külladaselt rehked algupärased osad ja
 täpne ~~üksmöötmismaterjal~~ enne sauna lammutamist (Tallinna Linna-
 muuseumi kogudes) eeldab, et hoonet on võimalik restaureerida
 ja vajalikul määral rekonstrueerida puuduvaid osi, ^{taas} nagu: kerisega
 sauna-ahi, saunalava, pink, esiku põrand ja trepp, riietusruumi
 ahi, aknaluugid ja korstnad. ~~Hoone on muinsuskaitse eelavõtise
 koostööd eesistva komisjoni otsusest ja ~~koostööd eesistva komisjoni~~
~~otsusest~~ restaureerimiseks. Hoone on muinsuskaitse
 alla võetud SHSU MN korraldusega 31.07.53 nr. 1045-K,
 nimetatulise järjekorraga nr.14.~~

Kunstiija leoline kirjeldus .

~~Kontrolllakt.~~

~~6. Kunstiajalooline kirjeldus~~

Peeter I maja juurde kuulunud saun on oma üldkujult (vundament ja seinad) säilitanud oma esialgse ilme. Laudvooderdis ja palksein on kohati lõhutud uute valgusavade tegemisega.

Katus

Esialgne katus sarnaneb üldjoontes praegusega, väljearvatud katuse kõrgus ja kattematerjal. Edaspidine uurimine peab lõplikult selgitama, kas oli tegemist tellis- või puitkatusega. Katuse aknad, mis asetsesid varem küll samal kohal kui praegu, olid oma detailses käsitluses lihtsat barokset laadi, mis aga on katuse plekiga katmisel ja madalamaks muutmisel mõnel määral muutnud oma esialgset vormi. Korstnad olid varem madalad ja omasid ülaoosas profileeritud karniisi.

Välitrepp

Esialgne paeplaatidest kolmeastmeline välitrepp on asendatud uuega.

Esik

Esikus puudub paetahvlitest laotud pörand, küttekolle saunaahju kütmiseks ja trepp. Ruumi jaotab uus vahesein kirdest edelasse. Loode sein on murtud uus aken, samuti fassaadi sein kummalgi poole ust üks kitsas aken. Esikus on osaliselt nähtav algupärane laekonstruksioon.

Elatusruum

Nimetatud ruumi algupärast ilmet segavad uued vaheseinad loodest kagusse ja edelast kirdesse. Ruumi loode sein on rajatud uus aken. Ahi ja pliit on uued. Algupärane lagi on osaliselt kaetud. Algupärasel kohal ja algupärases olekus on alal hoidunud kirde ja kagu seinas olevad aknad, mida kinnitab akende barokne üldilme - lai, horisontaalne ülesehitus, peeneruudustikuga aknad, lai pliit nii seest kui ka väljast, profileeritud keskpost, lengi progiil ning barokse kujundusega sulused nii sees kui ka väljas. Sisehaagid sarnanevad Tallinna Peetri majakeses ja Leningradis Peetri majas leiduvatega. Välissuluste ehiskinnised lõpevad linnunokataoliste otstega, sarnanedes ^(Tallinnas ja) Leningradis Peetri maja ehiskinnistega, kuid omavad siin pisut rikkalikumat barokset vormi.

Algupäraseid aknaklaase pole alal hoidunud (1939.aastal oli kolm ruutu algupärase klaasiga kaetud). Akende välisluugid koos sepiosadega puuduvad. Rekonstruktsiooni puhul võiks kõne alla tulla eeskuju Leningradi Peetri maja luukide osas.

Ruumis puudub kunagine profileeritud kesk- ja ülaosaga ahi.

Vihusaun

Ruumi algupärast idmet segab tänapäeval kirdest edelasse kulgev vahesein, plekkahi, tasapinnaline lagi, uus põrand, uued valgusavad fassaadi ja edela seinas. Ruumis puudub kunagine saunalava koos trepiga, kerisega ahi ja pink. Endise fassaadiseina akna algupärane raamistiku pool leiti hiljuti Zoopargi lindudemaja pööningult. Täpsemat kontrolli muude osade leidmiseks pole saadud senini teha). Ulalmainitud akna piit näib olevat asetatud hoone loode seina keskele, kuhu, nagu eelpool nägime, on sisse murtud kaks uut akent.

Uksed.

Kolmest laiapiidalisest lihtsa profileeringuga uksest on säilinud kõikide piidad, mis omavad samalaadset kuju nagu see esineb Leningradi Peetri maja juures. Kaks piita on oma esialgses asukohas - nimelt välisukse ja esiku ~~XXXX~~ ning riietusruumi ja esiku vahel. Piit uksele, mis viis esikust viihusauna, on ümber asetatud hiljem ehitatud uude vaheseina, mis jaotab esiku edela-kirde suunas pooleks. Algupäraseid ukse-detaile näeme osalt välisukse ja esiku ning riietusruumi ja esiku vahelise ukse juures. Välisukse sepiosad- ukse suluste kinniste otsad lõpevad leegikujulistat nagu Leningradis Peetri maja uksele. Välisukse käepide, mis kujutab kumeraks painutatud akantuslehte (lihtsal kujul) ning välisukse puitosa näib olevat algupärane. Riietusruumi ja esiku vahelise ukse juures esinevad eelpoolkirjeldatud ukse suluste vormid.

Koosteid :

/E. Toal/

/G. Kreis/

~~Kontrollis :~~

~~/P. Sündam/~~

ENSV. Arb. Val. Teadusliku Riikliku

Töö ja direktor

/N. Toom/

Mustard

Tehmitine   seisward.

~~Hoone konstruktsioonid~~

Seinad

Samuti väliskonnad ja interjektusele ulatavast ajast päinevaal vahetonnad on ehitatud tahutud palkidest rööpsekkstruktuurina. Palkide vahed on tahutatud. Seinad toetuvad alusplangudele ja seadme pöördumise alusmüüri sekkidele. Seadme kõrgus maapinnast on 20-40 mm. Seadme isolatsioon alusmüüridest tuleb niiskuse vastu on hävinenud. Kõnn vahad niisapalgid on pühkitud ja vajavad ca 20% niiskuse eendamist niiskusega. Hoone tagaküljel on sein kerkosas väljerepaad.

Seinad ehitatud (peale ülevõtmist) ehitatud laudvahetonnad, mis kuulub hoone vahade konstruktsioonide hulka ja, on korras.

Seinad on väljast soodrodatud laudade profiilitud poolpunn laudadest horisontaalselt soodriga. Soodrilauad

on pehkimud, osalt kõhaleud, vajavad
 ca 10% niiskuses annolamist niitega.

Räästa all on laudadest puitkorrus,
 samuti pehkimud.

Kuland soolil pundub.

Vahelagi ja pöörandad.

Vahelise talad on tehitud pehkimudest,
 toetuvad noone vähihünte. Palade
 vahelaugus ca 1,20 m. Palad on pealt
 kaetud kivikattetega, vahelti antatud
 laud~~pehkimud~~^{lauda}. Laudade ühenduskohad
 on tihendatud lubjakrohviaga ja pealt
 kaetud seepuruga 5-10 sm paksusega.

Palad ja lagi on kergelt pehkimud.
 Essee ja elukorteris oses on lagi
 alt roodudemata; kontoripoolus oses on
 lagi kolm roodudatud viinurplaatidega.
 Noone pöörandad on ~~pehkimud~~ naelutatud
 laudpöörandad. Pöörandalaavad on kergelt
 kulunud, eriti essee oses. üldiselt aga
 hästi säilinud

Katus

Kõne katus on ~~kuusk~~ kalpkatus madala kaldega. Seinad on tehtud pekkidest, küllalt lihtsariikad; suuremas osas nähti säilunud ja turved.

Seinatel esines lattuodurdus, mis on pehnenud ca 10 m² ulatuses peamiselt katusel läbiõnnestuse tõttu.

Katusel olvad üks ümberkaarlist katusekatt on ehitatud tiheda laudroovitusega, millele on pehnenud.

Katuskate) ^{on} tingitud plekist, osalt mustast raudplekist. Väga raudplank on kõne viiskoras ca 25 m² ulatuses; seepärast on raudplankga ehitatud katuskatted. Raudplank on laud võrem võrvitud, praegu on väru täiesti kehvunud ja plank läbiõnnestunud. Värvitud katuskatted plekist kate on üldiselt korras, ~~valitud~~ ~~rajatud~~ ~~kohati~~ ~~tehtud~~ ~~damist~~ ^{ühendusvaltside tihedus} on kohati puudulik

Võlmaare kogemised katusel ja katusel kas puuduvad täiesti, või on säilunud osas tugevalt läbiõnnestunud

Meesed ja aknad

1. Meesed

Pracoonne sissekäigu uks on
puitraamiga uks, ühroodudatud ~~profiltüüpi~~
profiltüüpi laudadega, keetud õlivarviga.
Ukse puustosa on terve, puit ~~raja~~ on pehmenud,
kõik ^{võib ilmestiku mõjul} ~~remont~~ ja ~~remont~~ ^{hõivunud}. Ukse jalapekk
on täiesti mädanenud. Hinged on terved;
muud sulused, sillehelgas kaapluuk, on
korras ära.

Etikust elukorterisse viiv uks

on remonti vahaegne uks kaapluukuga,
kujunduselt sarnane väliskuukuga. Oli väin on
~~uks vajab remonti~~ ^{kohati kulunud, uks kaapluuk i toita} ~~remont~~.

Kahtselle ruumide uksed on
uued tahveluksed, puit ümberehituse
ajast. uksed on terved.

2. Aknad.

Hoone vanemast ajajärgust on
põlv kaks elukorteri akent. Aknad
on kolme raamilind väikesuundulised.
Aakide raamid ja püüdad on täiesti
pehmenud; ^{võib hõivunud} klaasid on terved. Akna sulused
on terved ja ~~restaurimise~~ ~~puhul~~ ~~soinud~~
~~keratada.~~ ~~restaurimise~~ ~~puhul~~ ~~restaurimise~~

Hoone tagafassaadil asetuvad kaks
 veemest akent. Raamid ja püüad
 on pakkunud, värv hävinud; sulund
 ja klaasid on terved.

Hoone teiste ruumide aknad
 on pärit peale ümberehitust ja on
 korras.

Pöörangu valgustamiseks on kaks
 kaarekujulist ketustakent. Nõlematel
 aknaraamid püüad, püüad on
 pakkunud.

Välis- ja siseviimistlus

Laudadega vooderdatud väliskülg
 on viimistatud olivaviiga, mis on suuremas
 osas hävinud.

Hoone sissekäik on ~~viimistatud~~ ^{koostõmmetud}.

Servad on respoort kaetud
 viimistatavaheliga või papiga ja teipitud.
 Kõrvaruumi osas on laed vooderdatud
 altpööriva vaheliga ja viimistatud. Eluruumi
 osas on lagi vooderdemata ja viimistatud.

Küte.

Hoones on ahjaküte. Küttesaadmeid on 3: kaks ahju ja üks pliit. Nimetatud saadmed on ehitatud peale hoone rimbekstust; algsaamad seinad küttesaadmed puuduvad.

Hoone on 1 kahelõõriga korsten, mis teenindab nimetatud kolme küttesaadet. Korstna restist väljaulataval osal on krobv murruhend ja oskivelt maha-langemine.